

Kotihoidossa työskentelevien lähi- ja perushoitajien käyttöön tarkoitettu iäkkään lääkehoidon riskien arviointimittari

Taustaa

Ikääntyminen aiheuttaa elimistössä useita lääkkeiden kulkuun ja vasteeseen vaikuttavia muutoksia. Tästä johtuen iäkkäät ovat keski-ikäisiä herkempiä lääkkeiden vaikutuksille ja haittavaikutuksille. Myös lääkkeiden aiheuttamista haitoista toipuminen on iäkkäällä hitaampaa. Lisääntyvä sairauksien ja lääkkeiden määrä sekä muut ikääntymiseen liittyvät seikat, kuten aistitoimintojen ja kognition heikkeneminen, altistavat iäkkäitä entisestään lääkehoidon ongelmille. Useat hoitolaitokset ja lääkärit saattavat osallistua iäkkään potilaan hoitoon; ajantasaisen potilastiedon kulun ongelmat eri hoitolaitosten ja terveydenhuollonyksikköjen välillä aiheuttavat myös riskin lääkehoidon onnistumiselle.

Tutkimusten mukaan 65 vuotta täyttäneillä on nuorempiin verrattuna jopa nelinkertainen riski joutua lääkehaitan vuoksi sairaalaan. Myös kuolemaan johtavat lääkehaittatapahtumat kasaantuvat iäkkäille. Merkittävää kuitenkin on, että jopa yli puolet iäkkäiden lääkehaittatapahtumista olisi estettävissä mm. oikeilla lääke- ja annosvalinnoilla sekä riittävällä lääkehoidon seurannalla.

Säännöllisen kotihoidon piirissä on yhä huonokuntoisempia, monisairaita ja monilääkittyjä iäkkäitä. Valtaosa kotihoidossa työskentelevistä ammattihenkilöistä on lähi- ja perushoitajia. Heidän roolinsa on keskeinen lääkitysongelmien tunnistamisessa ja potilaiden ohjaamisessa jatkotoimenpiteisiin. Tehtävästä selviytyäkseen heidän tulee hallita geriatrisen lääkehoidon perusteet, lisäksi heillä tulee olla käytössä koulutustaan vastaavia työkaluja lääkehoidon riskien tunnistamiseksi.

Edellä mainittuun perustuen Helsingin yliopistossa on kehitetty kotihoidon lähi- ja perushoitajien käyttöön tarkoitettu "iäkkään lääkehoidon riskien arviointimittari" sekä siihen liittyvä käyttökoulutus. Mittari auttaa tunnistamaan sellaiset hoidollisesti merkittävät lääkitysongelmat, joissa iäkäs on syytä ohjata lääkärin tai moniammatillisen työryhmän arviointiin mahdollisten lääkehoidon ongelmien ratkaisemiseksi.

Mittarin rakenne

Mittari sisältää 18 iäkkään lääkehoidon ja lääkahoitoprosessin riskejä arvioivaa kysymystä. Mittari on jaettu viiteen osa-alueeseen:

A) Asiakkaan perustiedot

B) Lääkkeiden käyttö

C) Terveystila, hoitoyksikkö ja hoitava lääkäri

D) Hoitoon sitoutuminen ja

E) Luettelo toimenpiteistä

(esim. yhteydenotto hoitavaan lääkäriin, lääkehoidon arviointi tarvittavassa laajuudessa, koneellinen annosjakelu), joita asiakkaalle voidaan suositella mahdollisten lääkehoidon ongelmien ratkaisemiseksi.

Mittarin käyttö

Mittari on tarkoitettu kotihoidon lähi- ja perushoitajien käytettäväksi normaalien kotikäyntien yhteydessä. Kotihoidon toimintayksikkö linjaa, kenelle riskien arviointi tehdään (esim. iäkkäällä epäillään olevan ongelmia lääkehoidossa, uusi asiakas).

! Tähän tietopakettiin kuuluvassa kaavio-kuvassa (infograafi) kuvataan etenemishjeet mittarin käyttöönotossa toimintayksikön näkökulmasta; tutustu siihen huolella! Lisäksi arviointimittarin käyttöönotto edellyttää huolellista perehtymistä mittarin kysymysten taustoihin. Taustat löytyvät kysymysten kohdalta aukeavista *lla merkityistä linkeistä.

Mittari tulee täyttää kotihoidon asiakkaan kanssa keskustellen aina, kun asiakkaan tila sen sallii (mukana voi myös olla omainen tai muu läheinen). Mittarin avulla lähi- ja perushoitajat pystyvät välittämään tietoa muulle kotihoidon tiimille (lääkärit, sairaanhoitajat, farmaseutti/proviisori) asiakkaan mahdollisista lääkehoidon ongelmista. Jotta mittari saadaan tehokkaasti käyttöön, kaikkien toimintayksikössä kotihoidon asiakkaiden lääkehoidon parissa työskentelevien tulee tietää mittarin käyttöperiaatteet, sen perusteet ja tulkinta.

Koulutusmateriaali

HUOM! *lla merkityt kohdat sisältävät sisältävät lisätietoa arviointimittarin käyttäjille. Näet ohjeen viemällä hiiren ko. kohdan päälle.

lääkään lääkehoidon riskien arviointimittari

Täyttöpäivämäärä *

Nimi	Henkilötunnus	Ikä
Sukupuoli ☐ Mies ☐ Nainen	Onko asiakkaalla ajan tasalla oleva lääkityskortti/lista? *	☐ Kyllä ☐ Ei
Asuuko asiakas yksin? *	Kuka annostelee asiakkaan lääkkeet ja miten? (esim. dosettijakelu, koneellinen annosjakelu)	
☐ Kyllä ☐ Ei	<hr/> <hr/> <hr/>	
Ottaako asiakas lääkkeensä valvotusti? *	☐ Kyllä ☐ Ei	

B) Lääkkeiden käyttö *

1. Onko asiakkaalla säännöllisessä käytössä seitsemän tai useampia reseptilääkkeitä? (Perusvoiteita ei huomioida) *	☐ Kyllä ☐ Ei
2. Ottaako asiakas päivässä säännöllisesti 12 lääkennosta tai enemmän? (Perusvoiteita ei huomioida) *	☐ Kyllä ☐ Ei
Esimerkki annosten laskemisesta: Lääke 1: 1 tabletti 3 kertaa päivässä = 3 annosta. Lääke 2: 1 sumutus 2 kertaa päivässä = 2 annosta Lääke 3: insuliini: 10 ky aamulla, 8 ky iltapäivällä = 2 annosta. Yhteensä: Lääke 1 + Lääke 2 + Lääke 3 = 3 + 2 + 2 annosta = 7 lääkennosta päivässä.	
3. Käyttääkö asiakas tällä hetkellä lääkkeitä kolmeen tai useampaan sairauteen tai oireeseen? (Myös akuutit sairaudet huomioidaan) *	☐ Kyllä ☐ Ei
4. Onko asiakas aloittanut uuden lääkkeen käytön viimeisen 4 viikon aikana? (Ei koske saman lääkeaineen uutta kauppanimeä) *	☐ Kyllä ☐ Ei
5. Käyttääkö asiakas lääkkeitä, jotka... *	Kyllä Ei
a) auttavat tulehdussärkyyn (parasetamolia ei huomioida) *	☐ ☐
b) on tarkoitettu nesteenpoistoon (diureetit) *	☐ ☐
c) alentavat kolesterolia (statiinit) *	☐ ☐
d) joista lääkäri ei tiedä? (jos kyllä, kirjaa lääkkeet alla olevaan tilaan) *	☐ ☐
<hr/> <hr/> <hr/>	

B) Lääkkeiden käyttö (jatkoa)

6. Käyttääkö asiakas jotain seuraavista lääkeaineista? (rastita käytössä olevat)

Luettelo sisältää lääkeaineita, joilla on kapea terapeuttinen leveys * tai jotka vaativat säännöllistä seuranta- tai jotka ovat muuten iäkkäillä ongelmallisia.

☐ Digoksiini	☐ Amiodaroni
☐ Fluoksetiini	☐ Litium
☐ Karbamatsepiini	☐ Metotreksaatti *
☐ Varfariini	☐ Teofylliini

7. Onko asiakas käyttänyt viimeisen kahden viikon aikana itsehoitovalmisteita, vitamiini- ja hivenainevalmisteita tai ravintolisiä (nk. luontaistuotteita)? *

- Kyllä Ei
(Jos kyllä, kirjaa tuotteet alla olevaan tilaan)

---

8. Onko asiakkaalla ollut viimeisen kuukauden aikana jotain alla mainituista oireista? *

(Rastita esiintyneet, lisää toinen rasti oikeanpuoleiseen sarakkeeseen, mikäli kyseessä on **uusi oire** = ilmaantunut vasta viimeisen kuukauden aikana) *

	Kyllä	Uusi oire		Kyllä	Uusi oire
Uneliaisuutta	☐	☐	Huimauksen tunnetta ylös noustessa	☐	☐
Pahoinvointia	☐	☐	Jäykkyyttä	☐	☐
Muistivaikeuksia	☐	☐	Virtsaamisvaikeuksia	☐	☐
Voimakasta väsymystä	☐	☐	Toistuvia kaatumisia	☐	☐
Ripulia	☐	☐	Ongelmia kävelyssä	☐	☐
Sekavuutta	☐	☐	Lihaskipuja	☐	☐
Ihottumaa tai kutinaa	☐	☐	Turvotuksia	☐	☐
Ummetusta	☐	☐	Matala verenpaine (systolinen alle 110 mmHg)	☐	☐
Näköhäiriöitä	☐	☐			
Huimauksen tunnetta	☐	☐			

9. Onko asiakas kaatunut useamman kuin yhden kerran viimeisen 12 kuukauden aikana? *

- Kyllä Ei

10. Onko asiakas/omainen/vierailija huomannut muutoksia asiakkaan voinnissa, jotka saattaisivat viitata mahdolliseen muutetun lääkityksen haitalliseen vaikutukseen? *

- Kyllä Ei

C) Terveystila, hoitoyksikkö ja hoitava lääkäri *

11. Onko asiakkaalla kolme tai useampia pitkäaikaissairauksia? *

- Kyllä Ei

12. Onko asiakas ollut lyhytaikaishoidossa (esim. intervallihoito) sairaalassa, sote-laitoshoidoyksikössä, palveluasunnossa, terveyskeskuksen vuodeosastolla tai muussa vastaavassa viimeisen neljän viikon aikana? *

- Kyllä Ei

C) Terveystila, hoitoyksikkö ja hoitava lääkäri (jatkoa)

13. Osallistuuko asiakkaan hoitoon useampia lääkäreitä?
(esim. terveyskeskuslääkärit, erikoislääkärit, yksityislääkärit) *

Kyllä Ei

D) Hoitoon sitoutuminen *

14. Onko asiakkaalla ilmennyt ongelmia...

Kyllä Ei

a) lääkkeenoton muistamisessa?

b) annettujen lääkitysohjeiden noudattamisessa?

c) lääkkeen käyttötarkoituksen tietämisessä?

d) lääkkeen ostossa (taloudelliset ongelmat)?

e) lääkepakkauksen avaamisessa tai lääkkeen annostelussa (apuvälineet)?

15. Jättääkö asiakas joskus *tietoisesti* noudattamatta lääkitysohjeita? *

Kyllä Ei

16. Onko asiakas (tai hänen hoitoonsa osallistuva läheinen) tietoinen asiakkaan sairauksista ja niiden hoidosta? *

Kyllä Ei

17. Onko asiakas (tai hänen lääkahoitonsa toteutukseen osallistuva läheinen) tietoinen käytössä olevista lääkkeistä? *

Kyllä Ei

18. Ovatko asiakkaan omaiset/läheiset esittäneet huolensa liittyen asiakkaan lääkkeiden käyttöön? *

Kyllä Ei

E) Hoitaja suosittelee asiakkaalle (voi merkitä myös useamman kohdan): *

	Kyllä	Ei
Lääkehoidon moniammatillista arviointia *	☐	☐
Lääkkeiden dosettijakelua *	☐	☐
Lääkkeiden koneellista annosjakelua *	☐	☐
Käyntiä oman lääkärin vastaanotolla	☐	☐
Käyntiä diabetes-/astmahoitajan tai apteekin diabetes-/astma-yhdyshenkilön luona	☐	☐
Kotisairaanhoidajan viikoittaista valvontakäyntiä	☐	☐
Tilan seurainta (riskitestin uusinta)	☐	☐

*

AUDIT-C LIITE ▶

Ole hyvä ja rastita lähinnä oikeaa oleva vastaus (suluissa vastauksen pistemäärä).

1. Kuinka usein juot olutta, viiniä tai muita alkoholijuomia? Koeta ottaa mukaan myös ne kerrat, jolloin nautit vain pieniä määriä, esim. pullon keskiolutta tai tilkan viiniä.

- ei koskaan (0)
- noin kerran kuussa tai harvemmin (1)
- 2–4 kertaa kuussa (2)
- 2–3 kertaa viikossa (3)
- 4 kertaa viikossa tai useammin (4)

2. Kuinka monta annosta alkoholia yleensä olet ottanut niinä päivinä, jolloin käytit alkoholia?

- 1–2 annosta (0)
- 3–4 annosta (1)
- 5–6 annosta (2)
- 7–9 annosta (3)
- 10 tai enemmän (4)

3. Kuinka usein olet juonut kerralla kuusi tai useampia annoksia?

- en koskaan (0)
- harvemmin kuin kerran kuussa (1)
- kerran kuussa (2)
- kerran viikossa (3)
- päivittäin tai lähes päivittäin (4)

Pisteet yhteensä: *

1 annos

0,33 l pullo tai tölkki
III-olutta tai siideriä

12 cl lasi mietoa viiniä

4 cl annos väkeviä

1,5 annosta

0,5 l tuoppi tai
0,5 l pullo
III-olutta